

KAŽDÝ TŘETÍ S DUŠEVNÍ NEMOCÍ

Zdravotní a sociální sekce Hospodářské komory hl. m. Prahy se v tomto příspěvku zabývá vnímáním duševního onemocnění z pohledu možnosti pracovního uplatnění osob s tímto typem onemocnění, kteří mohou a především chtějí pracovat.

Zaměstnání pro život

V případě lidí s vážným duševním onemocněním to často bývá s možností zaměstnání složité. Je proto dobré vědět o možnosti podporovaného zaměstnávání, které mohou využít i zaměstnavatelé a pomoci lidem s duševním onemocněním k návratu na trh práce.

Zaměstnání je jedním z faktorů, který výrazně zvyšuje kvalitu života lidí s vážným duševním onemocněním. Ve vztahu k zaměstnání přitom platí obousměrná interakce – duševní onemocnění vede ke zhoršení duševního zdraví. Míra nezaměstnanosti mezi lidmi s duševním onemocněním dosahuje dle zahraničních studií přibližně 85%. Míra nezaměstnanosti v ČR dosahuje přibližně stejných hodnot. Z analýzy dat Ústavu pro zdravotnické informace a statistiku vyplývá, že mezi 167 773 lidmi propuštěnými z lůžkové psychiatrické péče v ČR mezi lety 2006 a 2011 bylo celkem 125 120 nezaměstnaných, to znamená,

že míra nezaměstnanosti dosahovala téměř 75%.

Dle WHO prostřednictvím práce získáváme kromě příjmu další skryté zisky (společenský status, sociální kontakty, účelné naplnění a strukturaci času, činnost, pocit osobní užitečnosti). Efektivita jednotlivých modelů zaměstnávání se ovšem liší. Z dosavadních zahraničních výzkumů vyplývá, že chráněná pracovní místa jsou méně efektivní formou zaměstnávání osob s vážným duševním onemocněním v porovnání s modelem podporovaného zaměstnávání.

Chráněné zaměstnání

Základním kritériem pro kategorizaci přístupů k zaměstnávání osob s duševním onemocněním je způsob, jímž je nahlíženo na možnost návratu do pracovního života a kapacitu daného člověka se zdravotním omezením pracovat krátce po akutní fázi nemoci. V mezinárodních studiích jsou běžně používána označení „train and place“ a „place and train“. Používají se také

označení chráněné zaměstnání a podporované zaměstnávání.

Chráněná práce je postavena na předpokladu, že uživatelé služby si na chráněném místě mimo běžný pracovní trh osvojí určité schopnosti a dovednosti a že se díky jim a nově nabytému sebevědomí budou následně moci lépe uchytit na otevřeném trhu práce, přičemž zaměstnáním na otevřeném trhu práce se rozumí pracovní pozice v běžném pracovním trhu, o níž může žádat kdokoli, je ohodnocena alespoň minimální mzdou a pracovní kolektiv je většinou utvářen pracovníky bez zdravotního omezení. Výzkumy ukazují, že chráněná práce nevede k zaměstnání na otevřeném trhu, a že umístění na chráněném pracovním místě s největší pravděpodobností vede k tomu, že v uživatelé podporuje přesvědčení, že není schopen pracovat mimo toto chráněné místo, a postupně je v něm budována závislost na komu-manované službě. Dále se ukázalo, že duševní nemocní, kteří získají placené zaměstnání, mají nejen vyšší příjmy, ale zlepšuje se jejich sebevědomí, zvyšuje se kvalita

života a ubývá příznaků duševní nemoci. Nicméně je na tomto místě vhodné připustit, že i chráněná pracovní místa mají pozitivní vliv na zvýšení kvality života lidí s vážným duševním onemocněním, i když ne takový jako v případě podporovaného zaměstnávání.

Pracovní konzultant

Přístup „place and train“ je postaven na opačné logice. Zdůrazňuje po stabilizaci co nejrychlejší zapojení se do pracovního procesu na placenou, povětšinou na nižší pracovní pozici, ale s podporou pracovního konzultanta pro samotného klienta i pro zaměstnavatele. Z toho důvodu hovoříme o podporovaném zaměstnávání (PZ).

Při PZ je pozornost zaměřena na jednotlivého klienta, je přihlíženo k jejich doposud získané kvalifikaci a současně i k aktuálním schopnostem a omezením. Podpora klienta je poskytována ve všech fázích vstupu na pracovní trh. Tuto formu podpory zajišťuje pracovní konzultant, jehož náplní práce je aktivní zapojení klienta do procesu hledání uplatnění, pomoc při identifikaci klientových představ o zaměstnání a také jeho schopnosti a dovednosti, které může v konkrétním místě přímo uplatnit. V ideálním případě je pracovní konzultant součástí širšího multidisciplinárního týmu, jehož pracovní náplní je najít pro konkrétního klienta pracovní pozici odpovídající jeho představám a kvalifikaci, která je tzv. šita klientovi na míru.

V PZ se uplatňuje manažerský přístup k zaměstnávání, najímá se manažer (pracovní konzultant), který na jedné straně vytváří portfolio dostupných pracovních

míst a na druhé straně portfolio lidí s určitým handicapem, kteří chtějí pracovat. Následně se snaží na základě vysoce individuálního přístupu spojit konkrétního člověka s konkrétním pracovním místem a zajistit člověku podporu na získaném pracovním místě. PZ se ukazuje jako vysoce efektivní nejen v práci s lidmi s duševním onemocněním, ale rozšiřuje se nyní i na další, na trhu práce znevýhodněné skupiny, např. lidi bez domova. PZ bylo také označeno za jednu z klíčových intervencí, které napomáhají v procesu zotavení u lidí s duševním onemocněním.

Každý je schopen pracovat

Základem přístupu je přesvědčení, že každý člověk je schopen pracovat, pokud se podaří najít mu správný druh práce a pracovních podmínek a je mu poskytnuta adekvátní podpora. Cílem není změnit klienta, ale najít místo, které odpovídá jeho individuálním dovednostem a zkušenostem. Pracuje se s každým duševně nemocným, který vyjadřuje přání sehnat práci.

Zkušenosti s PZ v českém prostředí jsou postaveny především na iniciativách jednotlivých neziskových organizací a jsou motivovány poskytovat co nejefektivnější služby navzdory tomu, že tyto služby nemají doposud oporu v zákoně. V ČR je služba PZ poskytována jako služba sociální rehabilitace nebo v rámci aktivní politiky zaměstnanosti či je podporována z grantů Evropského sociálního fondu a MPSV.

PZ také dosud není rozlišováno jako právní termín, což má za následek nejednoznačné užívání tohoto termínu různými subjekty. Souhrnné údaje plat-

Bc., Mgr. Andrea Štanglová

Narozena v Šumperku, po studiu na univerzitě Hradec Králové, kde vystudovala obory etopedie a sociální pedagogika, se od roku 2006 věnuje práci s lidmi s duševním onemocněním. Svě zkušenosti získala na pracovních pozicích streetworker, sociální pracovník, terapeut a zdravotně sociální pracovník. Absolvovala v rámci své praxe různá školení a kurzy, např. krizovou intervence, duální diagnózy, zdravotně sociální práce bez odborného dohledu. Pro práci s lidmi s duševním onemocněním uvádí jako přínosný sebekušení vycvik v Gestalt terapii, který absolvovala v Praze. V současné době je garantkou projektu Place and Train realizovaný Spolkem NUDZ, v tomto projektu pracuje také jako pracovní konzultant. Projekt obdržel podporu ESF z Operačního programu Zaměstnanost a je zaměřen na obnovu a upevnění pracovních dovedností u lidí s duševním onemocněním.

Motivací pro další práci s klientem je chvíle, kdy se nesmělý a trochu nemotorný zaměstnanec s hendikepem promění v zaměstnance, který perfektně zvládá svoji práci, je sebejistý a samotný kontakt s ním vám přináší radost.

Národní ústav duševního zdraví (NUDZ)

vnikl transformací z Psychiatrického centra Praha 1, 1. 1. 2015 a je referenčním pracovištěm pro oblast duševního zdraví v České republice. Jeho vybudování umožnil projekt financovaný z operačního programu Výzkum a vývoj pro inovace. NUDZ představuje pracoviště, které se svým zaměřením orientuje na výzkum neurobiologických mechanismů vedoucích k rozvoji nejzávažnějších duševních poruch (schizofrenie, deprese, úzkostné stavy a reakce na stres). Součástí výzkumu je rovněž vývoj a testování nových diagnostických a léčebných metod. NUDZ je rovněž výzkumovou základnou pro studenty 3. lékařské fakulty Univerzity Karlovy a dalších magisterských a postgraduálních studijních programů (psychologie, neurovědy, biologie, sociologie, epidemiologie a další).